

Søren Giversen

Søren Møller Giversen

9. januar 1928 – 19. september 2009

Af Finn Ove Hvidberg-Hansen

Søren Møller Giversen døde d. 19. september 2009 i sit hjem i Holte efter nogen tids sygdom. Han blev født d. 9. januar 1928 i Skals, en god mils vej nord for Viborg, som søn af gårdejer Anders Giversen og hustru Inger Marie Møller.

Ånden i hjemmet kan karakteriseres som stærkt præget af såvel en levende grundtvigsk højskoletradition som af landbrugsfaglig indsigt – sidstnævnte udmøntende sig i højt præmieret kvægavl, ved siden af den almindelige daglige drift af gården. Det var dog nok det førstnævnte, som var den afgørende motivation til, at Søren Giversen valgte at gå den studerendes vej, for nu at bruge en måske lidt gammeldags formulering.

Giversen kom som 11-årig i første mellemskoleklasse på Viborg Kathedral-skole og tog den daglige tur til Viborg og hjem igen på cykel; men den 12 km lange cykeltur blev – efter hvad der berettes i familien – udnyttet optimalt: den unge mellemskole-elev fik lavet sig et lille stativ, påmonteret cyklen, sådan at han undervejs, når vejr og vind tillod det, kunne læse en gang ekstra over på lektierne.

Efter endt skoletid læste Giversen teologi på Københavns Universitet, blev kandidat i 1953 og tog året efter tillægsprøve i religionshistorie med henblik på videre studier. Det var i denne situation, han drøftede sine muligheder med den indflydelsesrige professor i kirkehistorie Hal Koch og spurgte Koch, hvad denne ville råde ham til at tage op. Koch nævnte, at han nyligt i *Vigiliae christianae*, et tidsskrift omhandlende tidlig kristen epigrafik, filologi og historie, havde læst om et bemærkelsesværdigt fund af gnostiske manuskripter på koptisk, og Koch skal dertil have føjet: "Vor viden om det gnostiske er ganske begrænset, så jeg vil foreslå Dem at begynde at lære koptisk. Måske De så kunne komme til at deltage i publicering og tolkning af disse manuskripter og således give dansk forskning en plads på dette fagområde".

Således foranlediget af disse – som det skulle vise sig – profetiske ord tog Giversen fat på det koptiske hos den højt anerkendte danske ægyptolog Wolja Erichsen, lektor ved Københavns Universitet og i øvrigt medlem af vort Selskab, ligesom han også studerede hos professor i ægyptologi, C. E. Sander-Hansen, ligeledes medlem af Selskabet. Videre studier foretog Giversen i årene 1955-58 hos Wilhelm Hengstenberg, professor i Christliche Orientalistik i München, Gilles Quispel, professor i samme fagområde i Utrecht, og

Henri-Charles Puech, professor i religionshistorie ved École Pratique des Hautes Études i Paris.

De koptiske tekster, som Hal Koch foreslog Giversen at interessere sig for, var det opsigtsvækkende fund af koptisk-gnostiske papyri, som nogle ægyptiske fellhah'er gjorde i 1945 i nærheden Nag Hammádi, 500-600 km syd for Kairo, ca. 60-70 km nord for Luxor, men som først nogle år efter kom i nærheden af forskere på dette fagområde. Oplysningerne om de nærmere omstændigheder omkring selve fundstedet er noget dunkle, men teksterne må sættes i forbindelse med et eller flere af de kristne klostre i området.

Kommende fra et neutralt land fik Giversen i 1956, lige efter Suez-krisen og -krigen, mulighed for at arbejde med de originale håndskrifter i Kairo – hvilket var andre europæiske forskere, især de engelske og franske, forment pga. den engelsk-franske intervention i Suez-krigen.

Det første resultat af Giversens arbejde med Nag Hammádi-teksterne var udgivelsen i 1957 af "Sandhedens Evangelium" (indeholdt i den såkaldte Codex I, medens et meget fragmentarisk eksemplar findes i Codex XII), et værk, som han med god grund tilegnede Hal Koch. Her leveredes den første oversættelse af en Nag Hammádi-tekst på dansk – den første udgave af teksten var kommet i 1956 ved bl.a. førnævnte Quispel og Puech, og i tilslutning til dem daterer Giversen skriftet til ca. 180, idet han henviser til, at kirkefaderen Irenæus (*Adversus haeréses III, 11,9*) omkring år 180 omtaler et *Evangelium Veritatis*. Det havde måske forbindelse til denne Nag Hammádi-tekst, der indledes med ordene "Sandhedens Evangelium, der en glæde for dem, der af sandhedens fader har fået nåde til at kende ham i kraft af Ordet..." For forbindelsen til Irenæus taler, at der blandt de koptiske skrifter i den gnostiske såkaldte Berlinerpapyrus (*Pap. Berol. 8502*) er et, som i græsk version må have været meget lig den, Irenæus har excerperet i sit værk mod hæretikerne. Blandt disse er valentinianerne, benævnt efter en af det 2. årh.s betydelige teologer, formentlig fra Ægypten og repræsenterende en gnostisk farvet kristendom, der skaffede ham og hans tilhængere status som kættere. Kildematerialet, som Irenæus skal have benyttet, vender jeg straks tilbage til. Sproget i "Sandhedens Evangelium" er som en stor del af de koptiske Nag Hammádi-papyri if. Giversen den sahidiske dialekt af koptisk, men tydeligt nok en oversættelse fra en græksksproget tekst. Indholdet er ikke et evangelieskrift, som vi kender dem fra Det nye Testamente, men en samling af belærende, prædikenagtige udsagn af kristocentrisk indhold, dog med sparsom nævnelse af Jesus-navnet.

I den nærmest følgende tid gik det slag i slag med udgivelser af papyri fra Nag Hammádi: i 1959 kom den videnskabelige udgave af Thomas-evangeliet (ikke at forveksle med den langt senere populær-videnskabelige bog "Thomasevangeliet" fra 1990). Skriftet (der fandtes i den Codex, der fik

betegnelsen Codex II) fortæller ikke noget om Jesus, hans gerninger eller andet om hans liv, men er en samling af Jesus-ord, ofte blot indledt: "Jesus sagde..." Mange har paralleller i Det nye Testamente, men kun få passager følger helt Det nye Testaments formuleringer. I forhold til de nytestamentlige evangelier understreges askesen og en verdensfornægtende holdning. Udsagnene er – som Giversen påviser – nært beslægtet med Jesus-ord, som siden 1897 kendes fra papyri fra Oxyrhyncos (det nuværende El-Bahna), ca. 160 km sydvest for Kairo.

Med *Thomas-Evangeliet. Indledning, oversættelse og kommentarer* fra 1959 demonstrerer Giversen i endnu højere grad end i "Sandhedens Evangelium" to år før sin beherskelse af såvel tekstmaterialet fra Nag Hammádi som af det koptiske sprog. Og med disputatsen *Apocryphon Johannis. The Coptic Text of the Apocryphon Johannis in the Nag Hammádi Codex II with Translation, Introduction and Commentary* fra 1963 forelå så det svendestykke, der bragte Giversen ind i rækken af de betydeligste Nag Hammádiforskere. Han indgik i den internationale komité, som Ægypten og UNESCO nedsatte i 1970 med henblik på den faksimile-udgave af alle Nag Hammáditeksterne, der udkom i 13 bind i årene 1972-84.

Inden for samme periode fik Giversen støtte til sit forslag, fremsat i 1976 på First International Congress of Coptic Studies i Kairo, om at få udgivet den samling af af u-udgivne manikæiske papyri, der længe havde henligget i Chester Beatty-Biblioteket i Dublin. Udgivelsen blev forestået af en international komité, der foruden Giversen selv bestod af Rodolphe Kasser, Geneve, og Martin Krause, Münster. Udgaven omfatter fire bind, der udkom i årene 1986-88 under titlen *The Manichaean Coptic Papyri in the Chester Beatty Library*. Udgivelsen finansieredes af Aarhus Universitets Forskningsfond og af Carlsbergfondet.

Emnet for disputatsen, Apocryphon Johannis, er overleveret i Nag Hammádi Codex II og Codex IV. Dertil kommer dels en kort version i den førnævnte koptiske Berlinerpapyrus, dels yderligere en kort version i Nag Hammadi Codex III. Den lange version daterer Giversen ud fra palæografiske kriterier til omkring 330-340. Men selve indholdet af Johannes' Apocryphon eller 'Hemmelige Bog' må i hovedtræk have foreligget længe før, idet den, som påvist af den tyske forsker Carl Schmidt, har været kendt af Irenæus i en græsk form – en prototype, så at sige. Irenæus argumenterer omkring år 180 i sit føromtalt skrift mod kætterne (*Adv. haeréses I, 29*) ud fra en version, der har været kortere end Nag Hammádi-teksten og har svaret til den, vi kender i Berliner-papyrusen. Hvad angår den lange version i Nag Hammádi Codex II og Codex IV, påviser Giversen, at den selv er en afskrift af et andet koptisk håndskrift. Indledningen til den koptiske hemmelige (apokryfiske) tekst angiver apostlen Johannes, en af de to Zebedaios-sønner og velkendt fra Det nye Testamente, som modtageren af de

Jesus-ord (*logia*), der udgør skriftets indhold. Det er i kort begreb en belæring af hemmelig, eksklusiv karakter om lysets og mørkets verden, om menneskets oprindelse i lysets verden, om menneskets fald fra lyset til mørket og endelig dets forløsning fra mørkets verden.

Et tredje skrift fra Nag Hammádi Codex II er "Evangeliet ifølge Filip", som det kaldes i tekstens sidste linjer. Så lidt som det omtalte "Sandhedens Evangelium" er der her tale om et skrift af samme art som de nytestamentlige evangelier, men om et skrift, indholdsmæssigt beslægtet med Johannes' Apocryphon. Og ligesom dette henter Filipsevangeliet og det førnævnte Thomasevangelium sit navn fra den nytestamentlige kreds af apostle. Med *Filips Evangeliet. Indledning, studier, oversættelse og noter* fra 1966 afsluttede Giversen sine publikationer af Nag Hammádi-teksternes evangelier – for Sandhedens Evangeliums og Thomasevangeliets vedkommende dog genudgivet i populærvidenskabelig form i 1990.

Inden for samme årrække, hvori førsteudgaverne af evangelieskrifterne fremkom, fandt Giversen også tid til at deltage i den arkæologiske "The Scandinavian Joint Expedition to Nubia" 1962-63, der havde til formål at foretage udgravninger i det område, der ville blive og nu er oversvømmet på grund af anlæggelsen af præsident Nassers Assuan-dæmning.

Giversen knyttedes først til Københavns Universitet, 1960-66 som universitetsadjunkt, 1967 som amanuensis og det følgende år som docent i Ny Testamente, samtidig tillige 1968-74 som lektor i koptisk sprog og litteratur. I 1975 fulgte så udnævnelsen til professor i Ny Testamente ved Aarhus Universitet. Et udtryk for Giversens faglige alsidighed er det, at han – især i den seneste periode af sin embedstid – måtte påtage sig hvervet som formand for bedømmelsesudvalg til besættelse af et professorat i religionshistorie (to gange), et i Det gamle Testamente og et i Semitisk Filologi, alle ved Aarhus Universitet.

Giversens forskningsfelt omfattede imidlertid også andet end teksterne fra Nag Hammádi: i 1983 kom bogen *Den ukendte Gud. Hermes-skrifterne i oversættelse*. Der er tale om en række skrifter, antagelig opstået i 1.-2. århundrede e.Kr. i hellenistiske, filosofisk-religiøst motiverede kredse i Ægypten. Skrifterne repræsenterer en ikke-kristen form for gnosticisme, hvis mål er jeg'ets eller personlighedens frigørelse fra alt, hvad der binder sjælen til den synlige verdens dæmoni. En ofte citeret karakteristik af skrifterne er den, Povl Johannes Jensen (professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet) giver i sin *Græsk Mystik* (1953, s. 28): "Andagtsbøger for gudfrygtige fritænkere". Opstået som skrifterne er i Ægypten, fik de navn efter Thot, den ægyptiske gud for skrift og videnskaber, der identificeredes med den græske Hermes som Hermes Trismegistos, "den trefold største Her-

mes". Hovedparten af Hermes-skrifterne er på græsk, men et enkelt kendes i koptisk oversættelse fra Nag Hammádi.

Mens udgivelsen af den føromtalt firebindsudgave af de manikæiske Chester Beatty-papyri (1986-88) stod på, kom i 1987 Giversens lille bog: *Jeg, Mani – Jesu Kristi Apostel. Religionsstifteren Manis selvbiografi i oversættelse med indledning og noter*. Der er tale om et pergamenthåndskrift en *miniature*, på størrelse med en tændstikæske (4,5 cm i længden, 3,5 cm i bredden), men trods dets lidenhed på et letlæseligt græsk, om end en del af de bevarede 164 sider er beskadigede; oprindeligt var manuskriptet antagelig på 192 sider. Det er den såkaldte *Codex Manichaicus Coloniensis*, nu i papyrussamlingen i Köln, men før da på private hænder i Ægypten og muligvis stammende fra Assiut (Oldtidens Lykopolis) i Mellemegypten. Nogle forskere – således professor i iransk filologi Jes P. Asmussen – har ment, at den græske tekst hviler på et aramaisk-syrisk forlæg, hvilket Giversen dog betvivler. Håndskriftet dateres til 5. årh., men teksten anses for en af de tidligste manikæiske tekster, man kender. Den er en primærkilde til den persiske religionsstifter Manis liv og lære (f. 216 i provinsen Babylon). Manis lære var en dualistisk, gnostisk skriftreligion, byggende på elementer fra jødedommen, kristendommen, zarathustrianismen og buddhismen. Manis disciple var stærkt missionerende, og det i en grad, der afstedkom følgende passus i nogle syriske martyr-akter fra byen Karkâ, vendt mod to af Manis missionærer, om hvilke det hedder: "I kong Shapur den 20.s regeringsår (dvs. ca. år 260) udspyede Mani sin sataniske galde og lod fremstå de to ukrudtsplanter Adda og Abizakaja, den Ondes sønner".

Det blev også til større bogudgivelser, der overvejende angik for længst kendte tekstsamlinger. Således udkom i 1985 i to bind en ny dansk oversættelse af *De apostolske Fædre med indledning og noter*. Omfanget af dette tekstkorpus har det været svært at afgrænse i forhold til den samling af tekster, der går under navnet "De nystestamentlige Apokryfer", og som altså heller ikke – modsat tekstkorpuset "De gammeltestamentlige Apokryfer" – er en klart afgrænset skriftgruppe. Titlen "De apostolske fædre" er siden 1700-tallet en almindelig betegnelse for en række oldkirkelige forfattere fra den apostolske eller tidlige efterapostolske tid – forfattere, der kunne være disciple af apostlene eller i det mindste have kendt apostlene. Tidsmæssigt ligger disse skrifter mellem ca. år 70 og 150.

I 2001-2002 fuldførte Giversen en korrigeret og, hvad sekundærlitteraturen angår, ajourført udgave af *De apostolske Fædre*, suppleret med den første danske oversættelse af et hidtil ukendt "Frelserens Evangelium". Der er her tale om et koptisk håndskrift bestående af 30 fragmenter, hvis indhold er korte Jesus-udsagn og -taler, der kun har få allusioner til Det nye Testamente, og da nærmest beslægtet med Jesus-ord i det kanoniske Johannesevangelium. Håndskriftet, som dateres til ca. 6. årh., dukkede op på antikvitetsmarkedet i 1967, men blev først 1999 oversat til engelsk. Blandt

andet ud fra et enkelt udsagn (*logion*), der også forekommer i Thomas-evangeliet, kan selve *teksten* forsigtigvis antages at høre hjemme i det 2. århundrede.

Den ajourførte udgave af *De apostolske Fædre* udkom som nævnt 2001-2002, og den udgjorde de to første af tre bind i værket: *Oldkristne tekster*. Værkets tredje bind er en ny udgave af den skriftgruppe, som Giversen kalder "De apokryfe Evangelier" – en betegnelse, der nok må kaldes mindre velvalgt, idet den også omfatter tekster, der retteligt må betegnes som brevlitteratur. Men uanset titel er det en betydelig videnskabelig præstation, som ligger tilgrund for dette trebindsværk.

Giversens position som forsker på det koptiske felt gjorde ham i 1984 til et selvskrevet medlem af The International Association for Coptic Studies, hvor han i 1988 blev vicepræsident og i 1992 præsident for The Board of the International Association of Coptic Studies. Desuden var han medlem af The Board of the International Association for Manichaeian Studies og af La Société d'Archéologie Copte, Cairo, samt korresponderende medlem af The Institute for Antiquity and Christianity, Claremont, California. Han modtog i 1993 af den koptiske patriark Shenuda III den koptiske kirkes fortjenstmedalje og året efter Ridderkorset af Dannebrogordenen.

Sammenfattende kan det siges, at Giversens indsats på manikærforskningens felt gav dansk forskning som helhed en internationalt anerkendt position, ligesom den tilførte det teologiske fakultet i Aarhus en styrkelse af dets faglige kompetence. Lykkeligvis trives manikærforskningen fortsat i bedste velgående på Aarhus Universitet.

En enkelt apokryfon skal nævnes til sidst: *Apocryphon Severini*, et festskrift, som Giversen fik overrakt af kolleger og fagfæller på sin 65-års-dag d. 9. januar 1993, med Per Bilde, Helge Kjær Nielsen og Jørgen Podemann Sørensen som udgivere.

I tiden omkring sin aldersbetingede fratræden som professor i Aarhus gjorde Giversen brug af sin teologiske embedseksamen og lod sig ansætte som hjælpepræst i Folkekirken, først i Ørsted-Dåstrup sogne, senere ved Osted valgmenighed, begge i Roskilde stift. Han ordineredes som 72-årig og var den ældste ordinand i stiftet siden reformationen. Men han søgte også videre ud og påtog sig fra efteråret 2005 og til og med foråret 2008 undervisning i græsk, latin, kirkehistorie, filosofi og Ny Testamente ved det grønlandske universitet Ilisimatusarfik i Nuuk – i årets koldeste måneder! Måske hang hans engagement i Grønland i nogen grad sammen med en vis rastløshed, som ofte kunne spores hos ham, ikke mindst i tiden efter at han i 1993 mistede sin hustru, Inge Giversen, f. Bælum – et tab, der ramte ham hårdt.

Søren Giversen blev indvalgt i vort Selskab i 1991. Han deltog ofte og gerne i møderne, og havde – under den del af møderne, der foregår på 3. sal – sin selvfølgelig og hyggelige plads ved det såkaldte "Slyngelbord". Det lå ham meget på sinde at få indvalgt medlemmer inden for sin fagkreds, og som et kuriosum kan det nævnes, at det ved et indvalg – ganske vist af et udenlandsk medlem – lykkedes ham at få indvalgt en person, der aldersmæssigt langt oversteg de halvfjersindtyve. – "Alderdom er ingen brøde", som Grundtvig sagde en gang.

ÆRET VÆRE SØREN GIVERSENS MINDE!